

דרישבוני

פרשת קרח, תשע"ח, מספר 1273

קורח ועדתו: בין האקטיבי לפסיבי

דב שוורץ

אבן עזרא לפסוק ב, המתייחס לעדת קורח, אומר במפורש: "לפני משה – שלא קמו בסתר".

כלומר, עדת קורח החלה לנהל דיאלוג גלוי עם משה. והנה, תגובתו הפוכה לדיאלוג; הוא נופל על פניו. כביכול חלשה דעתו, ולא יכול היה להתמודד עם האירוע. ואכן, פרשני פשוט עומדים על הקרבה שבין נפילת הפנים לתפילה או לנבואה. רק לאחר מכן, בפסוק ה, משה כביכול מתעשת, אוזר אומץ, ופונה אל "קרח ואל כל עדתו", ולאחר מכן מנהל עימם דיאלוג ער. אולם התגובה הראשונית טעונה הסבר. האומנם נסוג סנגורו של ישראל, מי שהכריז על בקיעת הים, מפני קבוצה המאיימת על מנהיגותו? והאם זו התנהגות המאיימת מנהיג המתריס לא פעם לפני הקב"ה?

(ד) הפתרון של משה היה פתרון מאגי, דהיינו מבחן המחנות. ההיגיון בפתרון זה הוא לכאורה פשוט. עדת קורח מערערת על בחירת משה ואהרן, ומשה הגיב בכך שהקב"ה יראה ישירות במי הוא בוחר. כבר רב סעדיה גאון טען, שהנביא מאמת את עצמו בתור שכזה על ידי שינוי הטבע, מפני שבאופן כזה ברור שמי שיצר את הטבע, ורק הוא יכול לשנותו, אכן התגלה אליו (אמונות ודעות, מאמר שלישי, בתרגום הרב קאפח, ד). המאגיה והנס נושקים זה לזה, ועל כן הציע משה את הפתרון הזה. ועדיין לא ברור ההיבט הפוליטי המנהיגותי. האם לא היה יכול משה למצוא פתרון באמצעות הידברות? האם סגולותיו כמנהיג לא אפשרו את יישוב המחלוקת?

אני מבקש להציע כאן קריאה בכתובים באופן שתהיה קשובה לטבע האדם. האנתרופולוג הנודע קלוד לוי שטראוס טען, כי האדם הארכאי והאדם המודרני הם אותו אדם. הבדלי הסביבה והתרבות יכולים לשנות את תגובותיו, אך כשלעצמו האדם לא השתנה. בכך מצא שטראוס צידוק לחקור שבטים פרימיטיביים, ולהסיק מהם על טבע האדם. ואם כך הוא בשבטים פרימיטיביים, קל וחומר כשאנו עומדים על ערש התרבות, על ההתגלות הא-לוהית לפני הקבוצה הנבחרת - בני ישראל - שעליה מספר המקרא.

הפרשה העוסקת במעשה קורח ועדתו פותחת בכתובים אלה:

(א) וַיִּקַּח קֶרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קֵהָת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וְאַבִּירָם בְּנֵי אֶלְיָאָב וְאוֹן בֶּן פֹּלֵת בְּנֵי רְאוּבֵן.

(ב) וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמָשִׁים וּמְאַתָּים נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שֵׁם.

(ג) וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלֶם קִדְשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וּמְדוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֵהָל ה'.

(ד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו.

(ה) וַיְדַבֵּר אֶל קֶרַח וְאֶל כָּל עֵדָתוֹ לֵאמֹר בִּקְרֹן וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו.

הבא להבין את פשוטו של מקרא ואת זרימת הסיפור המקראי עומד בפני שורה של שאלות ידועות:

(א) הפסוק הראשון משולל מושא. לא ברור מה לקחו קורח וחבורתו.

(ב) שאלה דומה ניתן לשאול גם על הפסוק השני. מה פשר "ויקמו". בדרך כלל קימה במקרא מתייחסת לפועל כלשהו (או לשם פועל) הבא אחריו. למשל, פעמים אחדות הקימה מתייחסת להליכה (ויקמו וילכו, בר' כב:יט; יהו' יח:ח; ויקם ללכת - שופ' יט:ה). לעומת זאת כאן הקימה היא ללא פועל נוסף. התרגום המיוחס ליונתן, למשל, משלים את החסר: "וקמו בחוצפא ואורו הילכתא באנפוי דמשה". כלומר הם קמו להורות הלכה בסוגיית התכלת, לפי המדרש הנודע. על דרך הפשט אפשר לטעון, שפסוק ג' הוא המשך ישיר של פסוק ב', ואז החבורה קמה כדי להיקהל על משה. אם כן צריך לברר, מדוע חצה המקרא את האירוע לשניים, והדגיש בנפרד את הקימה ובנפרד את ההתקהלות.

(ג) מה פשר תגובתו של משה רבנו המתוארת בפסוק ד'. עדתו של קורח באה לנהל דיאלוג עם משה. פירושו של ר' אברהם

* פרופ' דב שוורץ, המחלקה למחשבת ישראל, אוניברסיטת בר-אילן.

שכאשר אדם עומד לנוכח הכרעותיו וציווייו של הקב"ה, עליו לקבל אותם בשלמות. כשם שהמתפלל מצפה להכרעת הקב"ה מתוך נסיגת אישיותו, וכשם שהנביא מצפה בכל מאודו שתחול עליו ההשראה השמימית, כך גם המנהיג בצלו של הקב"ה מקבל את ההחלטה הא-לוהית. משה הבהיר לקורח ולעדתו, במעשה חד-משמעי של נפילת אפיים, שהפסיביות לנוכח א-לוהים – ראויה היא.

מאחר שקורח ועדתו לא קיבלו את עמדתו של משה, גם לאחר שהבהיר להם בדוגמה אישית את עמדתו, הרי שלא נותרה בידו ברירה אלא לפנות למעשה המאגי. מבחן המחנות נעשה בדגם מאגי קלסי. המגיקון מכין הכנה כלשהי ומצפה להשראה שמימית בתגובה. כך אף משה רבנו דרש להכין מחנות, והקב"ה בעצמו יכריע למי להתרצות ואת מי להכחיד. במעשה כזה הפסיביות האנושית לנוכח הא-לוהי באה לשיאה. כאן מוכרע בבירור במי בחר הקב"ה.

סיפור קורח ועדתו הוא אפוא סיפורן של שתי עמדות ושתי תפיסות בדבר טבע האדם וזיקתו לא-לוהות. המקרא מעריך בסמוי את עמדתו העצמאית של קורח, אולם הוא מוקיע אותה לנוכח החוויה של הציווי הא-לוהי. העימות הוא של מנהיגות אנושית מול מנהיגות לנוכח הא-לוהות. משה לא אץ מיד ליצור את המעמד של הבחירה הא-לוהית והשמדת המערערים עליה. הוא ביקש להבהיר קודם לכן, באמצעות נפילת האפיים, שלא כך נוהגים לנוכח הקב"ה. הוא קיווה, שכאשר יראו את המנהיג הגדול ללא חת נופל על פניו, יבינו שלאחר שהקב"ה מחליט, ההחלטה היא סופית ומוחלטת. בלית ברירה, כשהמחווה לא הועילה, נאלץ משה רבנו להוכיח באמצעות המעשה המאגי את הצורך בפסיביות מול הנהגה א-לוהית.

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הדף השבועי יוצא לאור

על ידי הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב
הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
יש לשמור על קדושת העלון

הוגים אקזיסטנציאליסטיים מדברים על שני מצבים של הקיום הממשי: א. קיום אובייקטיבי, שבו האדם נגרר אחרי הנורמה או אחרי הכלל, ללא אמירה אישית והטבעת חותם ייחודית. ב. קיום סובייקטיבי, שבו האדם שומר על ייחודו, כבודו ואישיותו גם כאשר הוא נמצא בתוך סביבה הקיימת קיום אובייקטיבי. הרב יוסף דוב סולובייצ'יק השתמש בסוגי קיום אלה במאמריו, כמו "קול דודי דופק" ו"איש האמונה הבודד". אם אכן כך בנוי הקיום הממשי, אנו מבינים את דברי הכתוב על קורח. "וַיִּקַּח קֶרַח", רש"י מפרש: "לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה". כלומר קורח שמר על ייחודו. הוא לא נסחף אחרי הצייתנות למשה רבנו. הוא היה בעל אישיות סובייקטיבית. היו פרשנים ששאלו מדוע זכה קורח שתקרא פרשה על שמו. ובכן, לא דבר של מה בכך הוא לעמוד לנוכח אישיות שלא נסחפה אחרי הכלל, שעמדה על עקרונותיה גם אם היה בהם ערעור על סדרי שמיים. כשם שאצל חז"ל מבצבצים לעיתים ביטויי הערכה לאנשים שהיו עקיבים ומוצקים באישיותם, גם אם זו לא התיישבה עם הכלל ועם הנורמה הא-לוהית, כך אף במקרא. כמדומה שאפשר לתלות זאת גם בפשט: קורח היה יכול לשלוט בעצמו, הוא "לקח את עצמו". הוא היה מסוגל להנכיח את קיומו ואת עצמיותו, ולבחור את בחירתו. ההכרעה של קורח הקרינה גם על קיומם של בני עדתו. על כן אנו קוראים בפסוק ב' על בני עדתו של קורח, "וַיִּקְמָו", ללא שם פועל. הווי אומר, אף הם היו מודעים לעצמם ולאישיותם, ופעולת הקימה מבטאת זאת בבירור. קבוצה שלמה חוו את הקיום האוטנטי במינוחו של היידגר.

אלא שהבשורה של הסיפור המקראי היא אחרת. לפי ערכי המקרא, השליטה על האישיות ושמירת הייחודיות הקיומית רצויות בעניינים אנושיים. דוגמה לכך היא השימוש במונח "והתחזקת" או "וחזקת" במובן של בשלות, בגרות ואף יוזמה. לעיתים ציין המקרא, כי אף התנופה לשמור את דברי הקב"ה זוקקת אישיות מעוצבת. אך כאשר הקב"ה הוא הקובע והמחליט, יש צורך בהתכנסות עצמית ובויתור על האישיות. לנוכח הקב"ה על האדם להיות פסיבי. גדולתו של משה רבנו הייתה לקבל את הוויתור על ראיית "פניו" של הא-ל, ולהסתפק במה שהא-ל אפשר לו, ובוודאי שאהרן היה גילום הפסיביות ("וַיִּדָם אֶהָרֹן"). כשם שחשוב לשמור על האישיות ועל העצמיות כלפי אדם, כך חשוב לסגת ולהתבטל כלפי שמיים. לכן תגובתו של משה, המתוארת בפסוק ד', היא הניגוד המוחלט לקורח ועדתו. משה רבנו הבהיר להם,